

گۆرآنكاری و بەردەوامی سیاسەتە ناوخوای و

دەرەکیه کانی ئێران لە سەردەمی پاش پەنەئەسی

د. پەرویز پەنەئەسی/ دکتۆرا لە فەلسەفە و زانستە سیاسییەکان- لیکۆلینە وەکانی ئاسایشی نیشتمانی/ مامۆستای زانکۆ

گیانلە دەستدانی لەناکاو "ئەبراهیم پەنەئەسی" بۆ کۆماری ئیسلامی، ساتیکی گرنگە؛ چونکە سەرۆکایەتیەکی لە سەردەمی نوێدا بۆ ئێران رووی دا، کە بە زۆری مەیلیتاریزم لە ئاستی نۆدووە و نائارامییەکانی ناوخوای ئێران دەناسرێتەو. هەر وەها گیانلە دەستدانی ئەبراهیم پەنەئەسی، سەرۆک کۆماری ئیسلامی ئێران و حوسین ئەمیرە بدوللایان، وەزیری دەرەو و نوینەری وەلی فەقیه لە پارێزگای ئازەربایجانی پۆژەللات و شاندى یاوەری لە پووداوی کەوتنە خوارەو هەلیکۆپتەر لە ناوچەى "وەرزەقان" پارێزگای ئازەربایجانی پۆژەللاتی هاوسنووری ولاتی ئازەربایجان، جاریکی دیکە جگە لە پرسى جیگرەو هەلیکۆپتەر پەنەئەسی و پاشان وەزیری دەرەو، پرسى دیکەى هینایەو پۆژەقەو کە ئەویش پرسى جەنشینی یان شوپنگرەو هەلیکۆپتەر "ئایەتوللا خامنەیی"، پەنەئەسی، پەنەئەسی ئیسلامی ئێران. لەم نۆدووە پەنەئەسی، هاوتەریببونی ئەم دوو پرسە وای کردووە کە گریمانە و سیناریوی جۆراوجۆر بۆ سەردەمی پاش ئەبراهیم پەنەئەسی وەکوو ئامادەکاری و پەنەئەسی و پەنەئەسی بۆ سەردەمی پاش ئایەتوللا خامنەیی بێتەو ئارەو. ئەم نووسینە هەلیکۆپتەر بۆ شۆقە و تیشکخستە سەر سیاسەتی ناوخوای و دەرەکی کۆماری ئیسلامی ئێران لە سەردەمی پاش پەنەئەسی و تاوتویکردنی ئەگەری بەردەوامی یاخود گۆرآنکارییە چاوەڕوانکراوەکان.

بەردەوامی و گۆرآنکارییە ناوخوای و دەرەکیەکان

لە راستیدا هاتنە سەرکاری ئەبراهیم پەنەئەسی لە هەلبژاردنیک کە کەمترین پەنەئەسی بەشداریی مێژووی کۆماری ئیسلامی تۆمار کردووە، وەکوو بەشیک لە سیاسەتی بالای پەنەئەسی کۆماری ئیسلامی سەیر دەکرا بۆ یەكدهستکردنی دەسەلات. هەر بۆیە سەرەرای ئەو هەلیکۆپتەر کە سەرۆک کۆماری پەنەئەسی ئێرانیش لە فیلتەری ئەنجومەنی پارێزەران (شورای نگهبان) تى دەپەڕین و بە جۆریک بەهۆی پیکهاتەى ئەنجومەنەکە کە هەر ۱۲ ئەندامەکی بە شۆو پەنەئەسی و ناپەسەندە و ناپەسەندە و ناپەسەندە پەنەئەسی، جۆریک لە پەنەئەسی پەنەئەسی، بەلام ئەبراهیم پەنەئەسی بەهۆی رابردوو، هەر وەها پەنەئەسی کانی لە دەسەلات بە نزیکتەری کەسایەتی، و، هەر وەها بیکشەترین سەرۆک کۆماری دەناسرا کە تاوەکوو ئیستا هاتبێتە سەر کار. بەم پەنەئەسی لە دەستدانی، جۆریک لە شەژانی ناوخوای لە ناو بەرەو توندپەنەئەسی، و، هەر وەها دروستبوونی رکا بەرایەتی لە ناو ئوسولگەراکان دروست دەکات. چونکە ئەزموونی سەرۆکایەتی ئەبراهیم پەنەئەسی دەری دەخات کە، یەكدهستکردنی دەسەلات کە لە لایەن ئێرانییەکانەو بە پۆژەى یەكخستنی حوکمرانی (پروژه یکدست سازی حاکمیت) و لە لایەن نەیاران و رکا بەرەکانەو بە "پاکسازی دەسەلات" دەناسریت، وای کرد کە نیکەرانی لە ناو خودی کەمپی توندپەنەئەسی لى بکەوێتەو؛ بەو پەنەئەسی کە هاتنە سەرکاری پەنەئەسی، بە جۆریک بە پەنەئەسی کەسایەتی و ئەکتەرە بەهێزەکانی گۆرەپانی سیاسی کۆماری ئیسلامی، کە بە میانپەنەئەسی و نزیکی لە بەرەو بنازۆخوازەکان، وەکوو حەسەن رۆحانی و

عەلى لارىجانى و... دادەنران، پىناسە كرا.

ھەر بۆيە ئەم گۆرۈنكارىيە سىياسىيە بە ئامادەكارىيەك بۇ سەردەمى پاش نەمانى ئايەتوللا خامنەيى، رېبەرى بالاي ئىران و رېگەخۇشكردن بۇ جىنشىنى ناوبراو لەلايەن يەككىك لە كورەكانى بە ناوى “موجتەبا خامنەيى” و تەنانت بەرپىبەربوونى خودى ئىبراھىم رەئىسى، وينا كرا. بەم پىبەيش ئەم ئالوگۆرە ناوخۇيىيە و رەتكردەنەوى شىاوپىتىيى كاندىدە بەھىزەكان بۇ خولى شەشەمى ئەنجومەنى شارەزايانى رېبەرى (مجلس خبرگان رھبرى) و تەنانت خولى دوازەدەمى ئەنجومەنى شوروى ئىسلامى (مجلس شورى اسلامى) لە سالى ۲۰۲۴دا، لەلايەن ئەنجومەنى پارىزەران لەلايەن ركاپەرە ناوخۇيىيەكان و نەيارە دەرەكىيەكانى كۆمارى ئىسلامى، و لىك دراىەوۋە كە ئايەتوللا خامنەيى ھەولى داوۋە بۇ زالبوون بەسەر ھاوكىشە ناوخۇيى و بەرەنگارىيە مەترسىيە دەرەكىيەكان، دەسەلاتىكى يەكدەستى نىك لە “بەيتى رېبەرى” بىنئىتە سەر كار و لەم رېگەيەوۋە لە ھەر ئەگەر و سىنارىيۇيەكدا رەوتى رۇوداۋەكان لە كۆنترۇل دەرەنەچىت.

بى گومان، دەكرى “حەسەن رۇحانى” بە گرنگترىن كاندىدى بىبەشكرامى ئەم خولەى ھەلبىزاردنى مەجلىسى شارەزايانى رېبەرى ھەژمار بكرىت. رۇحانى كە پىشەنەى كاندىدبوون و ئەندامىتىيى لە سى خولى كۆتايىيى ئەم ئەنجومەنەدا ھەيە، بۇ خولى شەشەم لەلايەن ئەنجومەنى پارىزەرانەوۋە بىبەش كرا؛ بى گومان ئەمەيش بە لەبەرچاۋگرتنى بارودۇخى ناوخۇيى و دەرەكىيى كۆمارى ئىسلامى، تا راددەيەك چاۋەرۋان نەكراۋ بوو و ھەر ئەمەيش ئەو گریمانەيەى بەھىز كرا كە كۆمارى ئىسلامى خولى بۇ گۆرۈنكارىيە گەرەى ناوخۇيى و دەرەكى ئامادە دەكات.

يەككىك لە سەبىرتىن بىبەشكردەنەكانى ئەم قۇناغەى ھەلبىزاردنى مەجلىسى شارەزايانى رېبەرى لە مېژوۋى كۆمارى ئىسلامىدا “ھوجەتولئىسلام مورتەزەۋى موقەدەم” بوو. بەرپرسىكى بالاي دادوۋەرى كە ۳۸ سال خزمەتى لە دەسەلاتى دادوۋەرىدا ھەبوو و لە ۳ ئايارى ۲۰۱۹وۋە بە فەرمانى سەيد ئىبراھىم رەئىسى (ئەۋكات سەرۋكى دەسەلاتى دادوۋەرى) بۇ پۇستى سەرۋكى دادگەى بالاي كۆمارى ئىسلامى دەستىشان كرابوو.

ھەرۋەھا “مستەفا پورمحمەدى” كەسايەتتىيەكى دىكەى ناسراۋە كە نەيتوانى مۇلەتى بەشدارىكردن لە ھەلبىزاردەكان لە ئەنجومەنى پارىزەران ۋەربگرىت. پورمحمەدى جگە لە پۇستە دادوۋەرىيەكان لە سالانى ۱۹۹۷-۱۹۹۹ برىكارى ۋەزىرى ھەۋالگرى (اطلاعات) و لە كاپىنەى نۆيەمى “مەحمود ئەحمەدینەژاد”، بوو ۋەزىرى ناوخۇ (۲۰۰۵-۲۰۰۸) و دواى دوورخستەنەۋەى لەلايەن ناوبراۋەوۋە، بە فەرمانى “ھاشمى شاھروۋدى” (سەرۋكى دەسەلاتى دادوۋەرى)، بوو بە سەرۋكى رېكخراۋى پشكىنى گشتىيى كۆمارى ئىسلامى (۲۰۰۸-۲۰۱۳) و پاشان لە نىۋان سالانى (۲۰۱۳-۲۰۱۷) ۋەزىرى داد بوو لە كاپىنەى حەسەن رۇحانى.

ئەم رەتكردەنەۋەى شىاوپىتىيانە و بەتايىبەتى بىبەشكردى سەرچەم ركاپەرەكانى سەيد ئىبراھىم رەئىسى لە بازنەى خوراسانى باشوور بۇ ئەنجومەنى شارەزايانى رېبەرى، لە پال رەتكردەنەۋەى كاندىدە بەھىزەكان و تەنانت پاشەكشەيان بە قازانجى رەئىسى لە ھەلبىزاردەكانى سەرۋكايەتىيى كۆمارى ۲۰۲۱ وای كرا كە ئاراستەى خويىندەۋە و پىشەبىننىيەكان بۇ ئەۋە پروات كە ھەموو ئەمانە بۇ ئەۋەيە كە رەئىسى، چ لە ئەنجومەنى شارەزايانى رېبەرى و چ لە سەرۋكايەتىيى كۆمارى، ھىچ بەرەستىكى لەبەرەمدە نەمىنئىت و، ئامادە بكرىت

بۇ ئەۋەدى لە سەردەمى پاش ئايەتوللا خامنەي پۇستى رېبەرى بالاي ئىران ۋەربگرېت. تەنانەت ئەگەر گرىمانەكان سەبارەت بە ئامادەكارى بۇ بەرپەربوونى ئىبراھىم رەئىسى رەت بگرېتەۋە و گرىمانەكان بۇ ئامادەكارى بوويىت بۇ بەرپەركردنى موجتەبا خامنەي، ئەۋە دەكرېت بەرزكردنەۋەدى پلە و پىگەى ئىبراھىم رەئىسى ھەر لەم چوارچىۋەدە بخويىندىتەۋە و لەدەستدانى لە ئىستادا ۋەكوو بۇشايىبەك لە پلانەكەدا ببىنرېت، چونكە بەپىي ماددەى 111ى دەستور، لە ئەگەرى دوورخستنەۋە يان دەستلەكاركىشانەۋەدى رېبەرى بالاي كۆمارى ئىسلامى ئىران، تا ديارىكردنى سەركردەيەكى نوى، ئەنجومەنىكى كاتى پىك دىت لە سەرۋككۆمار و سەرۋكى دەسلەتادى دادوۋەرى و يەكىك لە فەقىھەكانى ئەنجومەنى پارىزەران كە لەلايەن “ئەنجومەنى دەستنىشانكردنى بەرژەۋەندىيەكانى سىستەم” ۋە ھەلدەبۇرېدرېت و ئەم ئەنجومەنە كاتىبە ھەموو ئەركەكانى رېبەر لە ئەستۋ دەگرېت.

بۇيە ھەلبۇزاردنى رەئىسى ۋەكوو سەرۋككۆمار لە سالى ۲۰۲۱ لە رېگەى رەتكردنەۋەدى كاندىدە بەھىزەكان ۋەكوو (مەحمود ئەحمەدىنژاد، سەرۋككۆمارى پىشۋى ئىران، عەلى لارىجانى، سەرۋكى پىشۋى مەجلىسى شووراي ئىسلامى و ئىسحاق جەھانگىرى، جىگرى يەكەمى سەرۋككۆمار رۇحانى) و، ھەرۋەھا (عزەتوللا زەرغامى، موحسن ھاشمى رەفسەنجانى، محەممەد شەرىعەتمەدارى، مەسعود پزىشكىان، سەئىد محەممەد، عەلى مۇتەھەرى، مەحمود سادقى، مستەفا كەۋاكىبان، شەمسەددىن حوسىنى و مستەفا تاجزادە) و تەنانەت پاشەكشەى كاندىدە بەھىزەكان لە بەرژەۋەندىيە رەئىسى، ئەۋ ئەگەر و سىنارىۋىيە بەھىزتر كرد.

سەبارەت بە گۇررانكارى لە سىياسەتى دەرۋەدا، رەئىسى لە ماۋەدى سەرۋكايەتتەبەكەدا ستراتىژىيە “رۇژھەلاتى ناۋەرەست بەكەم”ى ئايەتوللا خامنەي، رېبەرى شۇرشى ئىرانى لە سىياسەتى دەرۋەدا پەپرەۋە كرد. زۇرپىك لەۋ دەستكەۋتەنەى كە دەگەرېندىنەۋە بۇ رەئىسى، ھىچ پەيوەندىيەكان بە پرىارەكانىيەۋە نەبوۋە. بۇ نمونە پەيوەندىيە نوپىيەكانى ئىران لەگەل چىن و رۇوسىا، بەرھەمى پەرسەندى گىرژىيەكانى نىۋان ۋاشنتۇن و پەكىن، ھەرۋەھا لەشكركىشىي رۇوسىا بۇ سەر ئۇكرائىنا بوۋە، نەك گۇررانكارى لە سىياسەتى تاران.

لە دوايىن لىدواندا سەرپەرشتبارى ۋەزارەتى دەرۋەدى كۆمارى ئىسلامى ئىران كە لە بە شىۋەيەكى كاتى لە جىگەى ئەمىر عەبدوللاھيان دەستنىشان كراۋە دەلېت: سىياسەتى دەرۋەدى نىزام لەسەر بنەماى عەقلانىيەتتىكى ستراتىژىيە دارپۇزراۋە و، ۋەزارەتى دەرۋەدىش لەسەر بنەماى ئەۋ چوارچىۋەبە كار دەكات كە كىشراۋە و چوارچىۋە گىشتىيەكەى دەبىت لەلايەن ئەنجومەنى بالاي ئاسايشى نىشتمانى و رېبەرى بالاي شۇرشەۋە پەسەند بگرېت. بەم پىيەش ئەم قسەيە راستە و ئەۋە رېبەرى بالاي كۆمارى ئىسلامىيە كە بەپىي گۇررانكارىيەكان پرىار لەسەر ئالوگۇرە ناۋخۇيى و نىۋدەۋلەتتەبەكان لە پىرسەكانى سىياسەتى دەرۋە دەدات. گىرنگىرىن پىرسە دەرەككىيەكانىش داھاتۋى پىرسى ئەتۋمىي ئىران و، ھەرۋەھا كۇنتىرۋلى مىلىشىا و پىرۇكسىيەكانى لايەنگىرى ئىران لە ناۋچەكە و پەيوەندىيەكانى ئىران لەگەل رۇژاۋا و بەرزكردنەۋەدى بارگىرژىيەكان ياخود بەپىچەۋانەۋە سىرپىنەۋەدى ئەم بارگىرژىيەنەيە.

كەۋتەنەخوارەۋەدى ئەۋ ھەلىكۆپتەرەى ھەلگىرى ئىبراھىم رەئىسى، سەرۋككۆمارى پىشۋى كۆمارى ئىسلامىيە ئىران، لە خراپىترىن كات و لە ھەستىيارىترىن ھەلومەرجدا رۇۋى دا و گىرنگىرىن كەسايەتتى لە بازەنى پرىارە چارەنۋوسسازەكان بۇ ئايىندەى كۆمارى ئىسلامىيە ئىران دوور خستنەۋە. قۇناغە سەختەكەى ئىستا دەكرى

به “قوناغى ئىنتقالى” ناو بېرىت. له ئىستادا و له پاش نەمانى رەئىسى، كۆمارى ئىسلامى و ئايەتوللا خامنەيى له بەردەم دوورپاينىكى مېژووويدان؛ بەو واتايەي كه هەم دەرفەت هاوتە ئاراوه بۆ ئەوئەي كه سىستەم يان ئەو شتەي له كۆمارى ئىسلامى به “نيزام” يان “حاكمىيەت” دەناسرېت، له هەلەكانى ئەم سى سالا وانه وەربگرېت و بۆ مانەوه و بەردەوامى سىستەمە سياسىيەكه له ئاستى ناوخۆ و دەرهوه كرانهوه بكاته ستراتىژىي خۆي ياخود بۆ دووركهوتنەوه له ئەگەرى گۆرانكارىيەكى هەرچەندە سنووردار له سىستەم له پاش نەمانى ئايەتوللا خامنەيى، رېبەرى بالاي شوپشى ئىسلامى، كه سىكى هاوشيوئەي رەئىسى يان كهسايەتییەكى توندەرەو بىنئەتە سەر كار و بەردەوام بىت له پرۆژەي يەكدهستسازىي سىستەم. له هەردوو ئەگەرەكهدا ئامانج مانەوه و بەردەوامى ئەم سىستەمەيه كه بهپىي پوانگەي رېبەرى بالا و، هەروها گوشاره ناوخۆي و دەرهكییەكان، پرىار دەدرېت كه ئايا مانەوهي سىستەم له گرهوى گۆرانكارىيەكى سنوورداره له دەستەي سەركردايەتیی ئىران ياخود له دەستپۆهگرتن و داخرانى بازنەي سەركردايەتیی و ئالوگۆرى دەسەلاتە له نپوان كهسە نزيكهكانى بهيتى رېبەرى بالاي شوپشى ئىسلامى.

جینگەي ئاماژەيه كه سەرۆككۆمار هەرچەندە بهپىي هەرەمى دەسەلات له دەستوورى كۆمارى ئىسلامى ئىران كهسى دوومە له دواي رېبەرى كۆمارى ئىسلامى، بهلام له پرووى واقعى و پراكتيكییەوه، بهتەواوى له ژىر هەژموني كهسى يەكه مى كۆمارى ئىسلامى و دامەزراوهكانى سەر به ناوبراوه. بهلام دلەپراوكى و مەترسىيەكان له هاتنەسەركارى كه سىكى سەربەخۆ ياخود تا راددەبەك دوور له ئايەتوللا خامنەيى، بۆ ئەوه دەگرېتەوه كه له لايەك ئەم سەرۆككۆمارە دەتوانبىت له كاتى هەر بۆشاييەك له پۆستى رېبەرى، دەسەلاتىكى گەرەي له گواستەنەوهي كۆمارى ئىسلامى بۆ سەردەمى رېبەرى نوئى هەببىت و له لايەكى ديكەيشەوه ترسى ئەوه هەيه كه خودى ئەم كهسە بههوى پینگەكهيهوه له گەل ناوهندهكانى ديكەي دەسەلات و هيز له كۆمارى ئىسلامى، بتوانبىت پرۆسەي بهرپەربوونى خۆي يان كه سىكى نزيك له خۆي جيبەجى بكات.

قوناغى راگوزەر كه ئاماژەمان پى دا، قوناغىكى گرنگە بۆ رژىمى ئىران، چونكه له كوتايىي ئەم قوناغەدا، پىكهاتهي سياسىي نوئى رژىمى كۆمارى ئىسلامى ديارى دەكرېت و له داها توودا رېبەرىكى نوئى بۆ جىنشيني ئايەتوللا خامنەيى دەستنيشان دەكرېت.

پيش ئەوهي كه سىنارىيۆكانى سەردەمى پاش رەئىسى بخەينه پروو، پيوستە ئاماژە بهوه بكرېت كه ئەوهي كه ئەم پرسەي پرشتومر كردووه، گومانەكانه له چۆنئيتى و هۆكارى مردنى رەئىسى و شاندى ياوهري؛ چونكه راپورتى ميديا ناوخۆيىيەكان و دژبەيهكییەكانى وتەي بهرپرسانى كۆمارى ئىسلامى له سەرەتاي پرووداوهكه، گومانەكانى زياتر كرد. ئەم جۆره راپورتكردنه واى كرد زۆر كهس گومانيان هەببىت لهوهي چى پروو دەدات. دۆخى هەوال بلاوكردنهوه دواتر ئالۆزتر بوو، چونكه له هەواله ناوخۆيىيەكانى ئىراندا پشتراستكردنهوه و ئىنكارىي زۆر هەبوو. ئەوهي بهرپرسان وتويانە، له لايەن بهرپرسىكى ترهوه رەت كراونهتەوه يان ليدوانەكان دژبەيهك بوون. ئەم دۆخه بووه هوى ئەوهي زۆر كهس گومانيان هەببىت كه پرووداويكى “سروشتى” بىت. رەنگە بههوى ئەمەوه، هەنديك شروقهكار له تۆره كۆمەلايهتییەكان به “كودەتا” يان زانيوه و هەنديكى ديكەيشيان به “لابردنى” ئىبراهيم رەئىسى له گۆرەپانى سياسيدا زانيوه. بهلام ئەو كهسانەيش كهم نەبوون كه ئەم پرووداوهيان دايه پال دەستى دەرەكى. هەروها شىكارى شروقهكارانى بيانى له پال كيشه و مملانى ناوخۆيىيەكان له بەرهى ئوسوولگەراكان له لايەك و شوئىي كهوتنى كۆپتەرەكه كه نزيكە له سنوورى ئازەربايجان و، پهيوهندييەكانى ئەم ولاتە له گەل ئيسرائيل و پرووداوهكانى

ناوخۇي ئىسرائىل لە پاش ھېرشى ۷ ئۆكتۇبەرى سالى ۲۰۲۳ و ھېرشى مووشەكى ئىران و ميليشياكانى لايەنگرى ئىران بۇ سەر ئەم و لاتە، وای كر دووہ كه زياتر لە سيناريۇ و گريمانەيەك بىتە ئاروہ؛ ھەرچەندە ئەو ليژنەيەي كه سەرۇكا يەتتى ئەرکانى ھيزە چەكدارەكانى ئىران بۇ ليكولینەوہ لە ھۆكارى كەوتنەخوارەوہى ھيلىكۆپتەرەكەي ئىبراھىم رەئىسى پىكى ھىنا بوو، راي گەياند كە ھىچ ئاسەوارىكى گوللە و بەئامانجگرتنىش لەسەر پاشماوہى ھيلىكۆپتەرەكە نەدۆزراوہتەوہ و كەوتنەخوارەوہى ھيلىكۆپتەرەكە بەھۇي نالەبارىي كەشوہەوا و بەركەوتنى لەگەل لووتكەي چيا بووہ و تەنانەت ھىچ شتىكى گوماناوى نەدۆزراوہتەوہ.

ليژدە دەكرىت بەپىي ھەموو شرؤفە و ئەگەرەكان چەند سيناريۇيەك بخريتە روو:

يەكەم۔ رووداويكى تەكنىكى و ئاسايى؛ بەھۇي كەموكورپى تەكنىكى (چونكە ھيلىكۆپتەرەكە كۆن بووہ)، ھەر وھا ھەلەي فرۆكەوانەكە، بەھۇي بارودۇخى خراپى كەشوہەوا و ھتد. ئەم سيناريۇيە لەلايەن كۆمارى ئىسلامىيەوہ پىداگرپى لەسەر كراوہ و تەنانەت تاوہكوو ئىستا ھىچ بەلگەيەكى پىچەوانەي نەدۆزراوہتەوہ و پشتراست نەكراوہتەوہ.

دووم۔ تيرۇر و خۆكوژى؛ ئەمەيش لە رىگەي زيانگەياندن بە سيستەمى سيگنالى جى پى ئىس و سيستەمى ئەلكترۇنىي ھيلىكۆپتەرەكە ياخود گواستەوہى بۆمب يان تەقەمەنى لە ناوہوہ و، ھەر وھا ليڈانى ھيلىكۆپتەرەكە بە تەقەكردن يان ھېرشىكى ھاوشىوہ لە ئاستى ناوخۇيى يان دەستى دەرەكى وەكوو ئىسرائىل. ھەر وھا ئەم گريمانەيەيش بەھىز بووہ كە يەكپك لە فرۆكەوانەكان بە ناوى “بھرۇز قەدىمى” (بھروز قەدىمى) خزمایەتتى لەگەل قوربانىيەكى نارەزايەتتییەكانى سالى ۲۰۱۹ بە ناوى “پۇيا بەختيارى” (پويا بختيارى) ھەبووہ و بەم پىيەيش ئەم سيناريۇيەيان خستە روو كە ئەم فرۆكەوانە لە تۆلەي كوژرانى خزمى خۇي لە رىگەي كر دەوہيەكى خۆكوژى ئەم كارەي ئەنجام داوہ. ئەوہى راستى بىت گومان لەسەر ئەم سيناريۇيە ھەيە، بەلام پرسىار ئەوہيە كە ئايا كر دەوہيەكى لەم شىوہيە بە دەستى ناوخۇيى بووہ يان دەرەكى؛ چونكە لە ئاستى ناوخۇيى پىويستى بە نفوز و ھەماھەنگىيەكى زور بالا و برپارىكى نھىنى ھەيە لە سەر ووى سەرۇككۆمار و دامەزراوہكانى ژىردەسەلاتى. ئەم سيناريۇيە لەلايەن ئەو كەسانەوہ پالپشتى دەكرىت كە برپايان وايە جەنگى دەسەلات لە ناوخۇي كۆمارى ئىسلامى، بۆتە ھۆكارى ئەم كر دەوہيە و، ھەر وھا بەشىك لە گريمانەكانىش بۇ پاكسازىي ناوخۇيى دەيگەرپىننەوہ.

لە لايەكى دىكەيشەوہ، بەشىك لە شرؤفەكان بۇ كەوتنەخوارەوہى لەلايەن ئىسرائىلەوہ بەھۇي ھېرشى ۷ ئۆكتۇبەر دەيگەرپىننەوہ، چونكە لە سنوورى ئازەربايجان بووہ و ئىسرائىل لەم و لاتەدا خاوەن نفوز و ئامادەيىي ھەوالگريپە؛ بەلام تاوہكوو ئىستا پى ناچىت لەم قۇناغەدا ئىسرائىل بىەويت بە ئۆپەراسىونىكى لەم شىوہيە و كوشتنى كەسيكى لەم پلەيە، جەنگىكى راستەوخۇ لەگەل ئىران دەست پى بكات. بەلگەيش بۇ ئەمە لە پاش كوشتنى پلەدارە سەربازىيەكانى ئىران لە بالىوزخانەي ئىران لە ديمەشق و لە بەرامبەردا ھېرشى ئىران لە رىكەوتى ۱۴-۴-۲۰۲۴ بە درۆن و مووشەكى كروز و بالىستى (۱۸۵ درۆن و ۳۶ مووشەكى كروز و زياتر لە ۱۱۰ مووشەكى بالىستى) بۇ سەر ئىسرائىل و لە كاردانەوہيشدا ھېرشى ئىسرائىل لە ۱۹-۴-۲۰۲۴ بۇ سەر “بنكەي سەربازىي ئىسفەهان”، دەرى خست كە ھەردوو و لات بەخۇپارپىيەوہ وەلاميان دايەوہ و لەم قۇناغەدا جەنگى راستەوخۇ بەھۇي نەبوونى سنوورى ھاوبەش بە گونجاو نازانن و بەردەوام دەبن لە شىوآزەكانى رابردوويان بۇ لاوازكردن و كۆنترۆلكردنى مەترسىيەكانى يەكترى.

لە پال ھەموو ئەم ئەگەرە پشتراستنە کراوانەدا، پرسى جىنشىنى ئايەتوللا خامنەيى ھاوتەرىب لەگەل ئەم سىنارىيۇ و ئەگەرە خراوتە روو. لىرەدا سىنارىيۇكانى سەردەمى پاش رەئىسى دەخەينە روو:

يەكەم: سىنارىيۇ بەردەوامى دۇخى ئىستا

لەم سىنارىيۇدا رېبەرى بالاي كۆمارى ئىسلامى ئىران بۇ كۆنترۆلكردى دۇخەكە و، ھەروھا بەردەوامى بە پلان و ستراتىژىيە ناوخۇيى و دەرەككەكان، بەناپراستەوخۇ و لە رېگەي بېرىرى نەينى و دامەزراوہ بەھىزەكانى وەك ئەنجومەنى پارىزەران و سوپاي پاسداران و ميديا و ناوہندەكانى دەسلەلات، پالپشتى لە كەسىكى نزيك لە خۇي و ھاوشيوەي ئىبراھىم رەئىسى دەكات كە بېتتە سەرۇككۆمار. لەم حالەتەدا ململانى و ركا بەرايەتتە كۆنترۆلكراوہكان زياتر لە بەرەي ئوسولگەرا نوئيەكان (نو اصولگرايى) دەبېت. ھەر ئەمەيش وا دەكات كە بەشېك لە گومانەكانى كوژرانى رەئىسى برەوئتەوہ، چونكە لەم حالەتەدا دەرەكەوئت كە رەئىسى مەترسىيەك نەبووہ بۇ ستراتىژىيە بالايكانى سيستەم و رېبەرى كۆمارى ئىسلامى و، رووداوى كەوتنەخوارەوہي ھىلىكۆپتەرەكە تەنيا رووداويكى تەكنيكى و سروشتى بووہ. بەم پيەيش لە ئاستى ناوخۇييدا كۆمارى ئىسلامى لە پرۇسەي يەكدەستكردى سيستەم يان حاكيميەت بەردەوام دەبېت. ئەم سىنارىيۇدە دەرى دەخات كە كۆمارى ئىسلامى لەم رېگەيەوہ خۇي بۇ سەردەمى پاش نەمانى ئايەتوللا خامنەيى ئامادە دەكات كە تاوہكوو ئىستا بەھىزترين كانديد- ھەرچەند بەنەينى- موجتەبا خامنەيى، كورى رېبەرى بالاي شۆرشى ئىسلامى بېت و جومگەكانى ديكەي دەسلەلات وەكوو سوپاي پاسداران و ئەنجومەنى پارىزەران و ئەنجومەنى شووراي ئىسلامى و سەرۇكايەتتى كۆمار و كابىنەي حكوومەت و ئەنجومەنى شارەزايانى رېبەرى و كۆمەلەي دەستنيشانكردى بەرژەوہنديەكانى سيستەم، ھاوکار و ھاوپراي ئەم گواستنەوہيە دەبن.

لەم سىنارىيۇ و حالەتەدا پى ناچېت ھېچ گۆرانكارىيەكى ئەوتۇ لە سياسەتى ناوخۇيى كۆمارى ئىسلامى روو بدات؛ ھەرچەندە پى دەچېت كە داخرانى ناوخۇيى لەگەل كرانەوہيەكى دەرەكى ھاوتەرىب بېت. ميژووى كۆمارى ئىسلامى دەرى دەخات كە گوشارى ناوخۇيى، پيدانى ئىمتيازى دەرەكى و كرانەوہيەك لە ئاستى دەرەوہ و سېرپنەوہي بارگرژىيەكانى لە ئاستى دەرەوہ بە شيوەي كاتى لى كەوتوتەوہ، چونكە كۆمارى ئىسلامى ئىران بۇ كەمكردەوہي گوشارە ناوخۇيىيەكان بالانسى لەم رېگەيەوہ گۆريوہ. لە روانگەيەكى ديكەوہ، گوشارە ناوخۇيىيەكانى راپەرىنى سالى ۲۰۲۲ وای لە دەسلەلاتداران كردوہ كە لە ئاستى ناوخۇيى زياتر داخرابن، بەلام بۇ كەمكردەوہي گوشارەكان لە ئاستى دەرەكيدا ھەولى سېرپنەوہي بارگرژىيەكان بدەن، چونكە پييان وايە بەردەوامى بارگرژىيە دەرەكى لە حالەتى شۆرشى ناوخۇييدا، دەتوانىت بېتتە ھۆكارى يارمەتيدانى ناپرەزايەتتەكان، بەم پيەيش رووخانى سيستەم. بۇ نمونە لەم ماوہيەدا بەردەوام گفتوگوى نەينى سەرەپراي ھەموو بارگرژىيەكان لە ناوچەكە، لە نيوان ئىران و ئەمريكادا ھەبووہ.

دووم: سىنارىيۇ گۆرانكارى و كرانەوہي ناوخۇيى و دەرەكى

ئەگەر كۆمارى ئىسلامى و بەتايەتى رېبەرى بالا گەشتتتە ئەو پروايەي كە يەكدەستكردى دەسلەلات (حاكيميەت) بۆتە ھۆكارى ئەوہي كە ھەموو رەخنەكان ئاراستەي ئەو بكرىت و ئەم يەكدەستتەيە وای كرديت كە بنكە جەماوہريەكەي دابەزىت و بەشېك لەو كەسە ناپرازىيانەي ناو سيستەم بچنە پال

ئۇيۇزىسىيۇن، ئەو پى دەچىت ئەم ھەلبۇزاردنە سەرۇككۇمار دەرھەت بىت بۇ ئەوھى كە لانى كەم بازنەى لايەنگرانى جارىكى دىكە فراوانتر بىكاتەوھە بە مەبەستى زالبوون بەسەر دۇخەكە و كەمكردنەوھى گوشارە ناوخۇيىبەكان بە مەبەستى پروبەروبوونەوھە و بەرەنگاربوونەوھى گوشارە دەرەككيبەكان كە بەھۇى ھېرشى ۷ى ئۇكتۇبەر و تەنانەت جەنگى پرووسيا و ئۇكرائنا و، ھەرۇھە شۇرشى ژىنا لە ئاستى ناوخۇيى ھاتۇتە ئاروھە كە بەشېكى جگە لە لېدان لە رەواپەتېى سىستەم، بەھۇى بارودۇخى نالەبارى ئابورىبەوھە بووھە و، بۇتە ھۇكارى ناپرەزايەتېى بەرفراوانى جەماوھرى و، ئەمەيش گەرېندراوھەتەوھە بە دەسەلاتى يەكدەست و ناكارامەيىي ئەو كەسەى كە سەرۇككۇمار بووھە و بە سەرۇككۇمارى نىزىك لە رېبەرى بالآ دادەنرا. ئەم سىنارىيۇيە كاتېك ئاماژەكانى دەرەكەوېت كە لىستى ئەو كەسانەى كە لەلايەن ئەنجومەنى پارىزەران شىاويىتېيان پەسند دەكرېت بەرفراوانتر و ھەمەجۇرتەر بن. ھەرچەندە لە كۇتايىدا ھەموويان لەژېر ھەژموونى رېبەرى كۇمارى ئىسلامىن، بەلام پەراوېزىكى بچووك بۇ مانۇرى سىياسى لايەنە ناوخۇيىبەكان و گوتارە ميانرەوھەكان دەمىنئېتەوھە.

ئەگەر ئەم سىنارىيۇيە بىتە دى، ئەوھە رەنگبى رېبەرى بالآ خۇى بۇ گۇرئانكارىبە دەرەككيبەكان ئامادە بىكات و ئەمەيش لە رېگەى ئامادەكارى سىياسى سنوردار لە سىستەمەوھە دەبىت. بەم پىبەيش قۇناغى پاش رەئىسى دەتوانىت بىتە سەرەتاي گۇرئانكارى لەناو سىستەم بۇ مانەوھە و ئامادەكارى بۇ گواستەوھى دەسەلات لە سەرەمى پاش نەمانى ئايەتوللا خامنەيى، رېبەرى بالآى كۇمارى ئىسلامى؛ ئەمەيش بە مەبەستى كۇكردنەوھى تواناكانى سىستەم و، ھەرۇھە دەستەبەرکردنى پالېشتىبەكى فراوانترى لايەنە سىياسىبە ناوخۇيىبەكانى ناو سىستەم و پالېشتىيان لە جىگرەوھى رېبەرى بالآ. ھەرچەندە ئەم سىنارىيۇيە مەترسى گەرەيشى بۇ سىستەم (نىزام) ھەيە، ئەوېش برىتېبە لە لەكۇنترولۇدەرچوونى كرانەوھە و، ھەرۇھە دەسەلاتخووزى لايەنەكانى ناو سىستەم و ئامادەكارىيان بۇ بردنەوھى پشكى شىرى دەسەلات و دروستبوونى مەملانىيەكى توندى ناوخۇيى لەسەر داھاتووى سىستەم و رېبەرى بالآ. لەم نىوھېشدا جەنەرالەكانى سوپاي پاسداران و ئەفسەرە بالآكان، زىانمەندى سەرەكى دەبن؛ بەو پىبەى لە ئىستادا زۇربەى جومگە سىياسى و ئابوورى و سەربازى و ھەولگرى و تەنانەت بوارى سىياسەتى دەرەكى و دۇسىە گرنگەكان لەژېر كۇنترولۇيدايە.

ئەگەر كۇمارى ئىسلامى بەرەو ئەم سىنارىيۇيە بىروات، ئەوھە دەرېرى خوېندنەوھى رېبەرى بالآ و راوېزكارەكانىبەتى لە ھەلبۇزاردنەكانى داھاتووى سەرۇكايەتېى ئەمرىكا و ئەگەرى ھاتنەسەركارى دۇنالڈ ترامپ و، ھەرۇھە نىشاندەرى ئەوھە كە رېبەرى بالآ دەپەوېت لانى كەم بەشېك لە دۇسىە ھەلپەسىردراوھەكان بۇ مانەوھى سىستەمەكە لە پاش نەمانى خۇى چارەسەر بىكات كە گرنگترىيان پرسى ئەتۇمىبە كە وەكوو ئامرازىك بۇ مانەوھى كۇمارى ئىسلامى لە پال ھىزە پروكسىبەكان و بەرنامەى مووشەكى و درۇنى كۇمارى ئىسلامى كەلكى لى وەرەگىرېت. بەپى زانىارىبە نافەرمىبەكان لە سى مانگى رابردوودا، بە فەرمانى ئايەتوللا خامنەيى، “عەلى شەمخانى”، سكرتېرى پىشوووى ئەنجومەنى بالآى ئاسايشى نىشتمانىي ئىران، كراوھتە بەرپرسى دانوستانەكانى دۇسىەى ئەتۇمى و، ئەم پرسە لە دەسەلاتى كابىنەى رەئىسى نەبووھە.

راستىبەكەى، ئامرازە دەرەككيبەكان بۇ مانەوھى سىستەمەكەيە و رېگەگرتنە لە گەمارۇدانى ئىران و دەستووردان لە كاروبارى ناوخۇيى و گۇرېنى سىستەمە سىياسىبەكەيە. لەم ئەگەرەدا رېگە بە كەسانى رىفۇرمخواز و ميانرەوتر دەدرېت كە بەشدارى لە ھەلبۇزاردن بىكەن، چونكە يەكېك لە خالە لاوازەكانى

يەككەستىكرىنى دەسلەپتە لە كۆمىرى ئىسلامى، دابەزىنى بەرچاوى رېژەى بەشدارىيى ھاوولائىيانى ئىرانى بوو لە دوامىن ھەلبەزاردنەكانى سەرۆككۆمىرى و، ھەروەھا ئەنجومەنى شارەزايانى رېبەرى و ئەنجومەنى شورائى ئىسلامى (پەرلەمان)؛ ھەر ئەمەش رەوايەتىيى سىستەم و بزاردەكانى بردۆتە ژىر پرسىارى جىددىيەو. بۇيە كۆمىرى ئىسلامى پىويستى بە بەشدارىيەكى فراوانترى جەماوهرىيە كە لە ئاستى ناوخۆيى و دەرەكىدا كەلكى لى وەرېگرىت. بەلام پرسىار ئەوھىيە كە ئايا ئايەتوللا خامنەيى رىسكى ئەو دەكات كە بۇ بەرزكردنەوھى بەشدارىيى سىياسىي ھاوولائىيان، رېگە بە كاندىدبوونى بەرفراوانى لايەنە سىياسىيەكان و بەتايىبەتى كەسانى بەھىز و سەربەخۆتر لە بەرەى پارىزگارەكانى نىزىك لە خۆى بدات؟

ئەنجام

ئەوھى لە ئىران بە برىارى نىزام ياخود سىستەم دەناسرىت برىتىيە لە برىاي ئايەتوللا خامنەيى، رېبەرى بالاي كۆمىرى ئىسلامى. بەم پىيەش ئەگەر نىزام نەتوانىت دلئايى لە ئەمرىكا وەرېگرىت، ئەو بەرە داخرانى زىاتر لە ناوخۆ و تەنانت بەرەو ئەتۆمىبوون دەچىت، بەلام ئەگەر دلئايى بىت لەوھى كە گواستەنەوھى دەسلەپت بەبى كىشە تى دەپەرېت و دەولەتانى دەرەكى ھەولى دەستووردان لە كاروبارى ناوخۆيى ياخود لاوازكردنى سىستەم و تەنانت پالېشتى لە ئۆپوزىسۆن و ناپرەزايەتتىيەكان بۇ رووخانى سىستەم نادەن، ئەو لە ئاستى دەرەكى كرانەوھە لە پەيوەندىيەكان روو دەدات و تەنانت لەوانەيە لە ئاستى ناوخۆيش بەرەو گۆرانكارىيەكى سنووردار و كرانەوھە پروات. لە لايەكى دىكەوھە، ھەرچەندە نەمانى ئىبراھىم رەئىسى، راستەوخۆ كارىگەرى لەسەر گۆرانكارى لە سىستەم و سىياسەتى ناوخۆيى و دەرەكى كۆمىرى ئىسلامىي ئىران نابىت، بەلام بەناراستەوخۆ مەملەتتى بۇ وەرگرتنى پۇستى سەرۆككۆمار بۇ گەپشتن بە جومگەكانى دەسلەپت و ئامادەكارى بۇ سەردەمى پاش ئايەتوللا خامنەيى لە بەرەى ئوسولگەران بەرز دەكاتەوھە. بەم پىيەش، بەھۆى ئەوھى كە ئايەتوللا خامنەيى لە ئاستى ناوخۆيى و دەرەكى پىويستى بە نىشاندانى رەوايەتىيى سىستەم ھەيە، ئەو لە رېگەى بەشدارىيى بەرچاوى جەماوهرى ئەم كارە ئەنجام دەدات. ھەر بۇيە كاندىدە چاوەروانكرانەكانى بنازۆخوازە توندرەوھەكان برىتى دەبن لە: مەمەد موخبىر، سەيد پەروىز فەتاح، سەعيد جەلىلى، موھسىن رەزايى، عەلىرەزا زاكانى، سەيد مەمەدسادق مەھسولى؛ تەنانت ئەگەر برىار وا بىت كە كەسكى ئايىنى بىت، ئەو غولامھوسىن موھسىنى ئىژەي دەتوانىت دەرەتى گەورەى ھەبىت. ھەروەھا كاندىدەكانى ميانرەوكان برىتى دەبن لە: ھەسەن پۇحانى، عەلى ئەردەشىر لارىجانى، مەمەدباقر نۆبەخت. جگە لەمانەش رەنگە كاندىدە رىفورمخوازەكان لە ئەگەرى رەزەمەندىيى ئايەتوللا خامنەيى بۇ بەشدارىيان، برىتى بن لە: ئىسحاق جەھانگىرى، عەبدولناسر ھىمەتى و تەنانت مەجىد ئەنسارى و مەمەدجەواد زەرىف.

بەم پىيەش لە كاندىدەكانەوھە دەتوانىن بزانىن كە ئايا رېبەرى بالاي كۆمىرى ئىسلامى برىارى كرانەوھى سىستەمى لە ئاستى ناوخۆيى يان دەرەكى داوھ ياخود نا؟ ھەرچەندە بەھۆى قۇناغى ھەستىارى گواستەنەوھى سەردەمى پاش ئايەتوللا خامنەيى و ئەگەرەكانى ناوخۆيى لەم چوار سالە و بەرزبوونەوھى تەمەنى رېبەرى بالاي شۆرشى ئىسلامى و، ھەروەھا گوشارە دەرەكىيەكان، دەستنىشانكردنى كەسايەتتىيەكى ئايىنى وەك سەرۆككۆمار يان كەسايەتتىيەكى سىياسى و نا-ئايىنى، وەلامى ئەو پرسىارە دەداتەوھە كە سەردەمى دواى ئايەتوللا خامنەيى چ سىمايەكى دەبىت؛ ئەمەش بەھۆى رۆلى رېبەرايەتىيى كاتى لە پاش ئەگەرى نەمانى رېبەرى كۆمىرى ئىسلامى لە قۇناغى گواستەنەوھەدا. تەنانت داھاتووى پرسى ئەتۆمىي ئىران و ئەگەرى بەئەتۆمىبوونى ئەو ولاتە لە لايەك و پرسى بەرەى خۇراگرى (محور مقاومت) پەيوەندىيى بەم

ھەلېژاردنە ھەيە؛ بەم واتايەى كە دەستىنشانكردى ئەو كەسە بۇ سەرۇككۆمارى داھاتووى ئىران ئەوھمان پى دەلېت كە ئايا مەيدان بەسەر دىپلۇماسىدا زال دەبېت يان بەپېچەوانەكەى. بەلام ئاماژەكان پىمان دەلېن كە پى ناچېت كۆمارى ئىسلامى بۇ بەردەوامى و مانەوہى خوى لە “سىياسەتى بەرەو رۇژھەلات” (Look to the East policy) و دژايەتى ئىسرائىل و يارمەتيدانى پرۇكسىيەكان و بەتايەتى بەرنامە مووشەكى و درۇنبيەكانى پاشگەز بېتەوہ؛ ھەرچەندە بەپى زانىارىيەكان ئىران لە گفتوگوى نھىنيدايە لەگەل ئەمريكا بۇ رېككەوتنىكى سنووردارى ئەتۆمى بە مەبەستى لابردى ئابلووقە و سزاكان لەگەل ئىدارەى بايدن پىش ھەلېژاردنى سەرۇكايەتى كۆمار لە ئەمريكا. لەم نېوہندەيشدا كۆمارى ئىسلامى ئىران بەردەوامى بە سىياسەتى نزيكايەتى لەگەل دراوسىكان دەدات بۇ گۆرىنى بالانسى ھىز لە ھەمبەر ئەمريكا و ئىسرائىل. چونكە ئەم سىياسەتانە لەلايەن سەرۇككۆمارەوہ برىارى لەسەر نادرىت و ئەوہ بە سىياسەتى سىستەم (نيزام) دادەنرىت كە لەلايەن ئايەتوللا خامنەبيەوہ برىارى كۆتايى لەسەر دەدرىت. كوى ئەم پرسانەيش تاوہكوو ئايەتوللا خامنەبى لە ژياندا مابېت، بنەمايەكى نەگۆرى سىياسەتى دەرەوہى كۆمارى ئىسلامى ئىرانە.

لە كۆتاييدا دەتوانىن بلىين كە سەرۇككۆمار ئاوينەى روانگەى ستراتىژىي رېبەرى بالاي كۆمارى ئىسلامىيە بۇ پرسە ناوخوى و دەرەكىيەكان و، ھەرەوہا ھەستكردى بە ھەرەشە و مەترسىيە ناوخوى و دەرەكىيەكان. ھەر بۇيە ھاتنەسەركارى كەسىك وەك سەرۇككۆمار زياتر لەوہى كە خوى خاوەن دۆكترىنى تايەت بېت، ئەوہ نىشان دەدات كە رېبەرى بالاي كۆمارى ئىسلامى چ روانگەيەكى ھەيە لە ھەمبەر كىشە و پرسەكان. بەم پىيەيش، ئەم ھەلېژاردنە و دەرچوونى كەسىكى وەكوو موخبىر نىشان لە بەردەوامى سىياسەتەكانى ئىستا و ئامادەكارىيە لە رېوشوئىنەكان بۇ جىگرەوہى رېبەرى بالاي؛ بەلام ھەلېژاردنى كەسايەتبيەكى دىكە، نىشانە و ئاماژەيەكە بۇ گۆرانكارى لە سىياسەتى ناوخوى و دەرەكىي كۆمارى ئىسلامى، ھەرچەندە سنووردار بېت.